

ARHEOLOOGILISED
VÄLITÖÖD
EESTIS

ARCHAEOLOGICAL
FIELDWORK
IN ESTONIA

2006

Koostanud ja toimetanud
Ülle Tamla

Muinsuskaitseamet
Tallinn 2007

© 2007 Muinsuskaitseamet
Uus 18, Tallinn 10111, Eesti
National Heritage Board
Uus 18, Tallinn 10111, Estonia
www.muinas.ee

Esikaas: 2006. a Palutaja külast avastatud aardes sisalduv
hõbedatud hoburaudsõlg.

Cover: Silver-plated penannular brooch from Palutaja hoard,
discovered in 2006.

Tagakaas: Krõllid Palutaja aardest.

Back cover: Silver beads from Palutaja hoard.

Toimetuskolleegium / Editorial Board:

Ants Kraut
Friedrich Lüth
Erki Russow
Leena Söyrinki-Harmo
Toomas Tamla
Ülle Tamla
Jaan Tamm
Juris Urtāns
Kalev Uustalu
Heiki Valk

Kujundus ja küljendus:
Jaana Kool

TARTU ÜLKOOL
RAAMATUKOGU

ISSN 1406-3972

Mauri KIUDSOO

*Tallinna Ülikool, Ajaloo Instituut (Institute of History, University of Tallinn)
Rüütli 6, 10130 Tallinn, Eesti (Estonia)
mauri.kiudsoo@mail.ee*

In 2006 several museum collections were complemented with various interesting coins. Alongside with coins recovered from archaeological excavations altogether three coin hoards were acquired. Among the latter the find from the village of Alansi, Harjumaa, deserves special attention. The first coins of this hoard were brought to the Institute of History already in 2004 (see Kiudsoo 2005, 181). Rescue excavations on the site of discovery of this hoard in early spring 2006 gave substantial additions (AI 6841), and the earliest date of depositing the hoard was specified (*tpq*¹ 1018). The other Viking Age hoard containing nearly 50 Arabian silver coins was discovered in Tartu from a terrace at the foot of *Toomemägi* (the Dome Hill). Ivar Leimus has dated this find to the end of the 10th century (Leimus 2007, No. 25). Thanks to the assistance of the police the coins that were stolen by “illegal archaeologists” from the findspot of the Late Viking Age hoard of Ubina (*tpq* 1106?) in the village of Salu and put up for sale at an auction in Germany (see Tamla, Kiudsoo & Rohtla 2005, 233–234) were also returned to Estonia in 2006.

Besides prehistoric coin hoards an early post-medieval hoard was also discovered. It was actually the remains of a hoard (*tpq* 1569) recovered in the village of Palutaja by Heiki Valk (see the article by H. Valk and Tõnno Jonuks in this volume).

Among single coins discovered in the excavations of 2006 the specimens from the settlement site of Uugla Veskimägi are the most remarkable: six silver coins from the 11th century were found there (for more, see the article by Mati Mandel in this volume). Such concentration of coins within one settlement site is quite exceptional in Estonia; as a rule our prehistoric settlements and hillforts are not rich in coins. But occasional coins found in cultural layers, coins which have been dropped either at home or from a trader's pocket at a market-place, and those left at a sacrificial place provide vital information about common use of money. Coins deposited in hoards are, so to say, dead treasure, which indicate that money was not necessary in everyday life, so people buried it for some reason or another. But the more valuable silver coins were lost, the more had to be ready at hand constantly (Leimus & Kiudsoo 2004, 31).

¹ The Latin phrase “*terminus post quem*” (*tpq*) used in numismatics marks the earliest possible date of minting of the latest coin of the hoard, i.e. the date before which the hoard could not have been deposited.

Fig. 1. Roman copper coin from the village of Majala.

Jn 1. Rooma vaskmünt Majala küla maa-delt.

Photo / Foto: Martti Veldi

On the basis of the information and a photo from Martti Veldi (senior inspector of the National Heritage Board in the County of Võrumaa) the author of the present article was able to briefly study a Roman coin, which had been found from the orchard of the Oti farm in the village of Majala, former Puhja parish, 3–4 years ago. The coin (Fig. 1), which is in private possession, is in a very poor state of preservation and feebly readable on one side only. It can be provisionally dated to the reign of Marcus Aurelius (161–180 AD), relying upon the profile typical to this emperor.

In Estonian archaeological literature an opinion seems to prevail that at different times a little less than the total of fifty Roman copper and silver coins have been found here (e.g. Tallgren 1922, 116; Moora *et al.* 1935, 139; Jaanits *et al.* 1982, 232; Lang 2007, 163). The numismatist Ivar Leimus is rather sceptical about the finds of Roman coins reported by the Baltic German historians of the 19th century (see Leimus 1996, 40). On the other hand we must not forget that Roman coins are found quite frequently in the neighbouring areas south and especially west of Estonia. Therefore it is also possible that their number here may be larger than presumed on the basis of the rather vague find reports or the one and only small ascertained hoard of Roman coins (*op. cit.*). This find of four *sestertii* of Marcus Aurelius, discovered on the Juminda peninsula in 1974 could have been hidden on the seashore of the time (Молвыгин 1976, 77–78; Tamla & Kiudsoo 2005, nr 5). However, this Juminda hoard from the northern coast of Estonia need not be the only one from the period. Studying the earlier find reports suggested that although most of the reports of coin finds from the NW part of Estonia until the 1st quarter of the 20th century (Ebert 1913, 531; Tallgren 1922, 117) do not have an archaeological context, the report concerning the hoard of Roman coins found from the Lubja farm on the Viimsi peninsula in 1865, at least, may be reliable (Kiudsoo, in print; Kiudsoo 2006, 5).

The coin from Majala village also fits quite well into the context concerning the discovery of Roman coins: among find reports from southern Estonia the one about the Roman coin discovered from Ulila (also in the former Puhja parish) in the last third of the 19th century (Sb. GEG, 1906, XIX) is reliable.

Yet, the socio-economic development in Estonia did not enhance early use of coins. The coins from the Roman Iron Age (1st-5th centuries) do not represent money in a modern sense, neither in the sense of the end of the prehistoric period. The coins of that time were probably either raw metal or luxury items (Tamla & Kiudsoo 2005, nr. 5). A special study of Roman coins found in Estonia, analysing their "veracity", is urgently needed. Since imported goods from Rome resp. Roman provinces occur in Estonia only in small quantities (Jaanits *et al.* 1982, 232; Kriiska & Tvauri 2002, 135; Lang 2007, 162), the analysis of findspots of Roman coins in Estonia may confirm or, on the contrary, disprove the former hypothesis about communication routes between Estonia and southern lands.

References

- Ebert, M. 1913.** Die baltischen Provinzen Kurland, Livland, Estland 1913. – Praehistorische Zeitschrift, V. Band. Leipzig, 498–559.
- Jaanits, L., Laul, S., Lõugas, V. & Tõnisson, E. 1982.** Eesti esiajalugu. Tallinn.
- Kiudsoo, M. 2005.** Interesting coin finds of 2004. – AVE, 2004, 181–188. Tallinn.
- Kiudsoo, M. 2006.** Arheoloogilised eeluuringud Harjumaal, Viimsi vallas (*Manuscript in AI.*)
- Kiudsoo, M. In print.** Täiendavat informatsiooni Viimsi vanemast asustusest. – Viimsi Muuseumide Toimetised.
- Kriiska, A. & Tvauri, A. 2002.** Eesti muinasaeg. Tallinn.
- Lang, V. 2007.** Baltimaade pronksi- ja rauaaeg. Tartu.
- Leimus, I. 1996.** Numismaatika alused. Tartu.
- Leimus, I. 2007.** Sylloge of Islamic Coins. Estonian Public Collections. (Thesaurus Historiae, II.). Tallinn.
- Leimus, I & Kiudsoo, M. 2004.** Koprads ja hõbe. – Tuna, 4. Tallinn, 31–47.
- Moora, H., Laid, E., Mägiste, J. & Kruus, H. 1935.** Eesti ajalugu, I. Esiajalugu ja muistne vabadusvõitlus. Tartu.
- Sb. GEG 1906.**
- Tallgren, A. M. 1922.** Zur Archäologie Eestis I. Vom Anfang der Besiedlung bis etwa 500 N. Chr. Dorpat (Tartu).
- Tamla, Ü. & Kiudsoo, M. 2005.** Eesti muistsed aarded. Tallinn.
- Tamla, Ü., Kiudsoo, M. & Rohtla, M. 2006.** Rescue excavations on the site of discovery of the Ubina silver hoard. – AVE, 2005, 231–244.
- Молвыгин, А. 1976.** Нумизматические находки. – TATÜ, 1, 77–78.

2006. AASTA HUVITAVAMAD MÜNDILEIUD

Mauri KIUDSOO

2006. a täienesid Eesti muuseumikogud mitmete huvitavate müntidega. Lisaks arheoloogilistelt kaevamistelt talletatud vermingutele omandati **kolm mündiaaret**. Viimastest väärrib erilist tähelepanu Harjumaalt **Alansi** külast avastatud leid, millest AI numismaatikakogusse laekusid esimesed mündid juba 2004. aastal. Selle aarde avastamiskohal 2006. a varakevadel toimunud päästekaevamised tõid olemasolevale veel hulga lisa ning ühtlasi täpsustus leiukogumi maapõue jäämise varaseim võimalik aeg (*tpq* 1018). Teine viikingiaegne aardeleid, mis sisaldas ligi poolsada araabia hõberaha, tuli välja Tartu vanalinnast Toomemäe all paiknevalt terrassilt. Selle leiu dateeris Ivar Leimus 10. saj lõppu. Tänu politsei kaasabile jõudsid 2006. a Eestisse tagasi ka Salu külas **Ubina** hilisviikingiaegse hõbeaarde (esialgne *tpq* 1106) leiukoha kaevamistelt varastatud ja Saksamaale oksjonile paisatud hõbemündid.

Lisaks muinasaegsetele mündiaaretele avastati üks vara-uusaegne peitvara. Õigupoolest on selle leiu näol tegemist arheoloogiakbineti juhataja Heiki Valgu juhendamisel **Palutaja** külast teadusele päästetud aardepõhjaga, mille *tpq* on 1569 (vt Heiki Valgu ja Tõnno Joonuksi artiklit käesolevas kogumikus).

2006. aasta arheoloogilistel kaevamistel avastatud üksikmüntidest võib **Uugla Veskimäe** asulakohalt saadud eksemplare pidada kõige tähelepanuväärsemateks. Sealt leiti kuus 11. saj hõbemünti (vt lähemalt nende päritolu ja dateeringute kohta Uugla Veskimäel kaevamisi juhatanud Mati Mandeli artiklist käesolevas kogumikus). Niisugust müntide kontsentratsiooni ühe asula piires tuleb pidada Eesti oludes üsna erakordseks, kuna tavapäraselt on meie muinasaegsed asulad ja linnused mündivaesed. Samas annavad kultuurkihist leitud juhummündid, mis on pudenenud maha kas kodus või kaubitseja taskust turuplatsil, ohverdatud pühapaigal vm, olulist teavet raha argikasutusest. Aaretesse kätketud vermingud on võrreldes juhummüntidega n-ö surnud varandus, mis osutavad pigem sellele, et raha polnud igapäevaelus ringluses ning seetõttu maeti see paremate aegade ootuses maha. Mida rohkem hinnalist hõberaha aga kaotati, seda enam pidi seda pidevalt käepärast olema.

Võrumaa muinsuskaitseinspektorilt Martti Veldilt saadud informatsiooni ja digipildi põhjal õnnestus siinkirjutajal 2006. a tutvuda rooma rahaga, mis oli leitud 3–4 aastat tagasi **Majala küla** (Puhja khk) Oti talu õunaaiast puu istutamisel. Siiani erakätes olev vaskmünt (jn 1) on kehvas seisukorras ja üksnes ühelt küljelt – aversilt – hädavaevu loetav. Esialgselt võib selle dateerida keiser Marcus Aureliusele iseloomuliku profiili põhjal tema valitsmisajaga (161–180 pKr).

Eesti arheoloogiaalases kirjanduses on kinnistunud arvamus, et erinevatel aegadel on siinmail leitud veidi alla poolesaja rooma vask- ja hõbemündi. Numismaatik Ivar Leimus suhtub enamikesse 19. saj baltisaksa ajaloolastelt pärinevatesse rooma rahade leiuteadetesse skeptiliselt. Samas ei tohi siiski unustada, et meie lõuna-, aga eriti läänenaabrite juures leitakse rooma münte üsna sageli. Seetõttu võis neid ka Eestissegi jõuda mõnevõrra rohkem kui lubavad oletada ebamäärased leiuteated või siis ainus tõsikindel rooma rahadest koosnev aardeke, mis leiti 1974 Juminda poolsaarelt. See koosnes neljast keiser Marcus Aureliuse valitsemisajal löödud sestertsist ja võis olla peidetud omaaegsele mererannale. Siiski ei pruugi Jumindalt avastatud leid olla selle perioodi ainus raha-aare. Nimelt selgus leiuteadete kontrollimisel, et kui enamik 20. saj esimese veerandini mainitud Eesti loodeosa münditeadetest on ilma arheoloogilise kontekstita, siis vähemalt Viimsi poolsaarelt Lubja talu maadelt 1865. a avastatud rooma rahadega peitleid võib olla usutav. Ka Majala küla münt sobib üsna hästi rooma rahade leidmist puudutavasse konteksti: lõunapoolsest Eestist pärinevate leiuteadete seas on tõepärane just nimelt Ulilast (Puhja khk) 19. saj viimasel kolmandikul päevavalgele tulnud.

Nii või teisiti ei soodustanud Eestimaa ühiskondlik-majanduslik areng vermitud raha varast kasutuselevõttu. Rooma rauaajast (1.–5. saj) pärit müntide näol pole tegemist rahaga ei selle tänapäevases ega ka muinasaja lõpusajandite mõistes. Arvatavalt on konkreetsed mündid kandnud toona kas siis toormetalli või luksuskauba tähendust. Eraldi uurimus, mis käsitleks Eestist leitud rooma münte ning analüüsiks nende “tõepärasust”, oleks kindlasti hädavajalik. Kuna Roomast, resp. provintsiaal-roomast imporditud kaupa esineb meil vaid vähesel määral, võib Eestist avastatud rooma müntide leiukohtade analüüs kinnitada või hoopis ümber lükata varem esitatud hüpoteesi Eesti ja lõunapoolsete piirkondade vahelistest peamistest suhtlus- ja ühendusteedest.